

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด ระบุว่าการพัฒนาชุมชน
ท้องถิ่นให้เข้มแข็งและสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้คนในชุมชน จะต้องมีการสนับสนุนการ
ค้นหาอัต-ลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ และปลูกฝังความเป็นอัต
ลักษณ์ของชุมชน โดยอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งส่งเสริมกลไกเชิงสถาบันใน
ชุมชนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมสร้างความเข้าใจในพหุวัฒนธรรม สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
มีความมั่นคงทางวัฒนธรรมและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิดและ
ร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนหลักการพึ่งพาตนเองที่คำนึงถึงศักยภาพ
ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญ
กับการจัดการการเรียนรู้ในชุมชน การศึกษาตลอดทั้งชีวิตของชุมชนและชุมชนต้นแบบ การ
จัดการตนเองได้ตามบริบทของพื้นที่ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ช่วยพัฒนาทักษะในการ
ประกอบอาชีพ การส่งเสริมการขยายผลและพัฒนาศักยภาพของคนสามวัย เพื่อเป็นแหล่ง
เรียนรู้และสร้างความเข้าใจที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตในการอยู่ร่วมกับครอบครัว
ชุมชนอย่างอบอุ่นและเข้มแข็งควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับ
เครือข่ายภาคประชาสังคม และภาคส่วนต่าง ๆ ในการพัฒนาระบบเฝ้าระวังปัญหาทางด้าน
สังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555-2559 : 50)

กระบวนการค้นหาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เป็นการสร้างความตระหนักและความ
ภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เปรียบเสมือนการสร้างรากฐานที่เข้มแข็งของสังคมให้มี
จุดยืนอันมั่นคงจากความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาที่สืบทอดต่อกัน
มาอย่างยาวนานของประเทศไทย อันเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นจุดแข็งเชื่อมโยงกับการ
พัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ผลกระทบของวัฒนธรรมโลกที่ส่งผลต่อสังคม วัฒนธรรมไทย
อาจทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมที่ “เคยมี” กำลังสูญหายหรือลบล้างไป สร้างความเปลี่ยนแปลง
กับอัตลักษณ์ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงความเป็นตัวตนของสังคม ซึ่งมีความโดดเด่นในแต่ละพื้นที่ หาก
ต้องเสริมด้วยการเรียนรู้และเข้าใจในอัตลักษณ์ซึ่งมีความแตกต่างกันของแหล่งอื่นๆ โดยเฉพาะ

ในยุคที่มีการไหลเวียนเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างสูงเช่นปัจจุบัน โดยกระบวนการสร้างเครือข่ายพันธมิตรทางวัฒนธรรม กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการค้นหาอัตลักษณ์ระหว่างสมาชิก กลุ่มองค์กร หรือชุมชนข้ามเครือข่าย การปฏิสัมพันธ์นี้ยังอาจนำมาซึ่งการแสวงหาอัตลักษณ์ร่วมอย่างมีการประสานพลังความร่วมมือนำไปสู่กลไกพัฒนา: กระบวนการต่อยอดคุณค่าทางวัฒนธรรม (กฤตินี ญัฐวุฒิสิตฺธิ, 2553:163)

ประเทศไทยเป็นดินแดนที่ได้ชื่อว่ามีวัฒนธรรมหลากหลายแต่คล้ายคลึงกัน โดยแต่ละวัฒนธรรมย่อยของกลุ่มชุมชนมีความแตกต่างกันในรายละเอียด แต่มีจุดร่วมกันของวัฒนธรรมใหญ่ในแต่ละท้องถิ่น ทำให้มีความมั่นคงและสวยงามทางวัฒนธรรม การศึกษาแต่ละชุมชนทำให้เกิดความเข้าใจถึงอดีต รากเหง้า พื้นเพ ของแต่ละกลุ่มชุมชนในชาติที่อาศัยอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศ ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อให้คนในชาติรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น มีโอกาสเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และยอมรับนับถือกันในที่สุด ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งในการส่งเสริม สนับสนุน เชื่อมโยงวัฒนธรรมที่เหมาะสมจากอดีต สืบทอดปรับปรนสู่ปัจจุบันอย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ และทันยุคทันสมัย พัฒนาก้าวไปสู่นาคตอย่างมีความเชื่อมั่น มีเอกลักษณ์และศักดิ์ศรีของตนเองและปราศจากปมด้อย จากข้อความข้างต้นนี้เป็นข้อความที่แสดงถึงวิถีคิดของส่วนกลางที่พยายามสร้างวัฒนธรรมให้เป็นหนึ่งเดียวรวมถึงวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย ซึ่งแท้จริงแล้วการศึกษาชาติพันธุ์ในปัจจุบันแตกต่างจากวิถีคิดของรัฐที่คิดว่าแต่ละกลุ่มวัฒนธรรม มีความแตกต่างกันในรายละเอียด แต่มีจุดร่วมกันของวัฒนธรรมใหญ่ โดยให้ความสำคัญกับความหลากหลายที่แตกต่างจากวัฒนธรรมหลักในชาติ ดังเช่นการศึกษาชาติพันธุ์ในประเทศไทย (อ้อยฤดี สันทร, 2553: 1) “ผู้อ” เป็นชื่อเรียกชุมชนชาวไตกลุ่มหนึ่งซึ่งมีถิ่นฐานตั้งอยู่ที่เมืองหงสาตอนเหนือของประเทศลาวติดกับจีน ในปี 2351 ได้อพยพลงมาตามแม่น้ำโขงมาตั้งอยู่ที่เมืองไชยบุรี และอพยพมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย (สุรจิตต์ จันทรสชา, 2532 : 217) ครั้นต่อมาในปี 2396 ตรงกับรัชกาลที่ 3 เจ้าอนุวงศ์ กบฏต่อการปกครองของสยาม จึงถูกปราบปราม ครั้นเสียเมืองพวกผู้อก็หนีไปตั้งอยู่เมืองบึงลึง ทางเมืองคำเกิดคำม่วน เมื่อเจ้าพระยาบดินทร์เดชาไปตั้งอยู่ที่เมืองยโสธร ได้ส่งคนไปเกลี้ยกล่อมพวกผู้อลงมาตั้งบ้านเมืองที่เมืองท่าอุเทน (ศรีศักรวัลลิโภคม, 2532 : 286) เมื่อคราวอพยพมาจากเมืองคำเกิดนั้น บางพวกเห็นภูมิประเทศที่ใดเหมาะสมแก่การประกอบอาชีพของพวกตนก็หยุดตั้งภูมิลำเนาบนที่นั้นเป็นระยะ ๆ กระจายทั่วไปในแถบภาคอีสาน ได้แก่ อำเภوتاอุเทน อำเภอนาหว้า อำเภอโพธิ์สวรรค์ อำเภอบ้านแพง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร อำเภอเมือง สว่างแดนดิน อำเภอพังโคน อำเภอ

กุดบาก กิ่งอำเภอโคกศรีสุพรรณ และกิ่งอำเภอต่างอย จังหวัดสกลนคร อำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย บ้านแซงบาดาล อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม นอกจากนี้ยังมีอยู่ที่ภาคตะวันออก คือที่ อำเภออรัญประเทศ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดปราจีนบุรี (นันทพร นิลจินดา, 2532 : 14)

ชุมชนผู้อพยพบ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นคนเชื้อสายผู้อพยพอีกกลุ่มหนึ่งที่อพยพลงมาจากและแยกกลุ่มมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองแวง จังหวัดมหาสารคาม ปี 2471 ได้เกิดโรคอหิวาตกโรค (ไข้ลงแดง) ทำให้คนในชุมชนล้มตายเป็นอย่างมากเพราะไม่มียารักษาจึงได้อพยพผู้คนมาลงมาทางใต้ห่างจากบ้านเดิมประมาณ 3 กิโลเมตร เปลี่ยนชื่อเป็นบ้านสา ปัจจุบันได้แบ่งการปกครองออกเป็น 3 หมู่บ้าน ขึ้นตรงต่อตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ และสิ่งที่ตามมาคือการย้ายถิ่นฐานของชาวผู้อพยพบ้านสา ก็คือ ภาษาและวัฒนธรรม สภาพสังคม ประชากรส่วนใหญ่ เป็นคนเชื้อสายผู้อพยพ ใช้อพยพในการสื่อสาร นับถือศาสนาพุทธ มีการทำบุญตามเทศกาลต่าง ๆ ตลอดปี ด้านวัฒนธรรมของชาวผู้นั้นไม่ปรากฏเป็นรูปธรรมที่เด่นชัด เพราะชาวผู้อพยพไม่เปิดตัวหรือไม่เปิดเผยด้านประเพณีดั้งเดิมของตน และจะแสดงความไม่พอใจหากคนกลุ่มอื่นพูดพาดพิงถึงเรื่องเผ่าพันธุ์ผู้อพยพ ซึ่งยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิม ด้านภาษา ประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิตแบบชนบท มีความรักในชาติพันธุ์ของตนเองกินอยู่แบบเรียบง่าย ไม่ชอบการแข่งขัน ชอบความสนุกสนานใช้ชีวิตที่พอเพียง จะเห็นได้จากการยังใช้ภาษาผู้อพยพในการสื่อสาร ปฏิบัติตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ตั้งคณะกลองยาวพื้นบ้าน การแข่งขันร้องสรภัญญะ การละเล่นพื้นบ้านในประเพณีงานวัด จากความหลากหลายในวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่คงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองไว้อย่างเหนียวแน่นและในอดีตไม่นิยมส่งลูกหลานเรียนหนังสือจึงทำให้มีผู้ไม่รู้หนังสือเป็นจำนวนมาก สาเหตุมาจากความยากจน(บุญพัด ภูยางลิม, 2555 : สัมภาษณ์) ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านประเพณี พิธีกรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างไปจากเดิมมาก เนื่องจากสภาวะทางเศรษฐกิจที่ชาวผู้อพยพมุ่งหาเงินตราเพื่อการดำรงชีวิตเพราะมีความเชื่อว่ามีเงินทองจะทำให้เกิดความสุข เพราะสามารถซื้อวัสดุสิ่งของตามที่ต้องการและตามความนิยมตามแบบอย่างของยุคโลกาภิวัตน์ที่มีระบบข้อมูลข่าวสารที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีช่วยการได้มาซึ่งเงินทองมีผลทำให้บุตรหลานมีที่อยู่อาศัยดี มีอาหารดี การศึกษาดี การเดินทางเข้าไปในเมืองสะดวกสบายมากขึ้น คนในท้องถิ่นเมื่อว่างจากการทำนาก็เดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อขายแรงงานมีจำนวนมากขึ้น ในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวชาวผู้อพยพคนหนุ่มสาวในหมู่บ้านจะไม่มีให้เห็นมากนัก ส่วนใหญ่จะย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานเก็บเงินมาไว้สำหรับครอบครัว ในขณะที่อยู่ใน

กรุงเทพฯ ชาวญ้อจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่สิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาในชีวิตประจำวันมีเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ทำให้ความสะดวกสบาย รวดเร็ว จึงลืมนึกความเป็นตัวตนของตนเอง ลักษณะการดำรงชีวิตของชาวญ้อเปลี่ยนแปลงไปจากวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ค่อย ๆ จางหายไป

จากข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน พบว่า เงื่อนไขที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชาวญ้อบ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ เงื่อนไขทางสังคม ด้านกฎระเบียบของชุมชน เกิดการปรับเปลี่ยนบ้างตามสมัยใหม่ และมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ทำให้กฎระเบียบของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ชาวญ้อมีการผสมผสานไปกับคนไทย คนลาวที่เข้ามาอยู่ในชุมชน ในอดีตลักษณะการสร้างบ้านจะใช้ไม้เนื้อแข็งที่มีในท้องถิ่นทำเสาบ้านและปูพื้นบ้าน หลังคาบ้านจะใช้แผ่นไม้ หญ้าคา ใบตอง มุงหลังคา ส่วนฝาบ้านจะใช้ไม้ไผ่สานลายควบ บริเวณบ้านไม่จำเป็นต้องกั้นรั้วบ้าน สามารถเดินไปมาหาสู่กันได้ แต่ปัจจุบันทำเช่นนั้นไม่ได้แล้ว ลักษณะบ้านเปลี่ยนไป มีการนำเอาปูนซีเมนต์มาสร้างบ้าน หลังคามุงกระเบื้องลักษณะบ้านแบบตะวันตกมากขึ้นมีการสร้างรั้วรอบขอบชิดส่งผลให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนไป วัยรุ่นในชุมชนรู้จักกันน้อยลง เนื่องจากเวลาส่วนใหญ่ก็ต้องไปเรียน ไปทำงานในสังคมภายนอก ซึ่งเวลาที่จะอยู่ในชุมชนก็น้อยลง พบเพื่อนต่างชุมชนมากขึ้น จึงทำให้อัตลักษณ์ทางสังคมด้านต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปมาก ๆ ไม่เหมือนแต่ก่อน เงื่อนไขทางวัฒนธรรม พบว่า ชาวญ้อบ้านสา ประมาณ 50 % ยังคงยึดถือความเชื่อต่างๆ เช่น ผีบรรพบุรุษ ที่เรียกชื่อในภาษาถิ่นว่า “ผีด้า” ซึ่งเป็นความเชื่อมาแต่โบราณ และความเชื่อดังกล่าวยังแฝงกระบวนการปกครองและการสืบทอดวงศ์ตระกูลผสมผสานอยู่ด้วย โดยให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เช่น หากมีการกระทำความผิดต่อกันในวงศ์ตระกูล จะให้อำนาจลูกชายคนโตเป็นผู้ตัดสินความผิดนั้นๆ ส่วนลูกผู้หญิงหากแต่งงานไปแล้วจะขาดจากวงศ์ตระกูลเดิม การแบ่งปันมรดกก็ให้ลูกชายเป็นฝ่ายเลือกก่อนหรือเป็นผู้จัดการมรดกส่วน ด้านพิธีกรรมซึ่งมีการนับถืออยู่ คือความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีปู่ตาซึ่งจะมีพิธีกรรมนี้ชาวบ้านจะจัดพิธีทุกปีอย่างต่อเนื่อง ความเชื่อเรื่องการกินการอยู่มีการปฏิบัติตาม ความเชื่อเรื่องผี ขล้า ข้อห้าม ลดน้อยลง ด้านการแต่งกายของชาวญ้อมีการแต่งกายลดลง โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นคนหนุ่มสาวจะนิยมแต่งชุดตามสมัยนิยม ส่วนผู้สูงอายุยังคงมีการแต่งชุดประจำวันเป็นชุดญ้อพื้นบ้านกันอยู่บ้าง แต่ไม่ถึงกับสูญหายไป ด้านภาษาญ้อ วิถีชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่จะใช้ภาษาญ้อเป็นการสื่อสารต่อกันในหมู่บ้านจะเปลี่ยนแปลงสำเนียงการพูดบ้างก็เฉพาะคนหนุ่มสาวที่ออกนอกบ้านเพื่อไปเรียนหนังสือและทำงานเท่านั้น เมื่อกลับมาบ้านก็จะใช้ภาษาญ้อ วัฒนธรรมด้านภาษาจึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักยังคงดำรงไว้ได้อย่างเหนียวแน่น และเงื่อนไข

ทางเศรษฐกิจคนในชุมชนอยู่บ้านสา จะมีรายได้เฉลี่ยในระดับต่ำ เนื่องจากคนในชุมชนส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำไร่ รายได้หลักจะมาจากการทำอาชีพเกษตรกรรม และบางครอบครัวก็อาจมีรายได้เพิ่มขึ้นมา คือ รายได้จากการทำกิจกรรม คือ การเลี้ยงสัตว์ การทำไร่มันสำปะหลัง การปลูกไม้ยูคาลิปตัส และมีประชากรบางส่วนรับจ้างทำงานประจำในต่างจังหวัดและในกรุงเทพฯ

ประกอบกับในปี พ.ศ. 2552 ผลการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน รอบ 2 (พ.ศ.2549-2553) ได้ให้ข้อเสนอแนะด้านอุปสรรคว่า “ภาษาท้องถิ่นที่ใช้คือ “ญ้อ” ซึ่งเป็นปัญหาในการติดต่อสื่อสาร เพราะชาวบ้านและนักเรียนมักใช้ภาษาถิ่นในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งถือว่าเป็นอุปสรรคในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านสาวิทยาสรรพ์” ปี พ.ศ. 2553 ได้นำข้อมูลจากข้อเสนอแนะของสมศ. ดังกล่าวมาใช้เป็นฐานในการทำวิจัยเพื่อพัฒนาการศึกษาระดับปฐมวัย เรื่องของเล่นพื้นบ้านกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัย โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านฐานการเรียนรู้ของชุมชน ในแต่ละฐานจะมีปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดและจัดกระบวนการเรียนรู้ ปี พ.ศ. 2554 ได้นำรูปแบบการจัดประสบการณ์ เรื่องของเล่นพื้นบ้านกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัย เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานวิจัย จนได้รับรางวัลระดับประเทศ “ต้นแบบนวัตกรรมปฐมวัย ก้าวไกลสู่ความเป็นเลิศ” ในงาน Symposium ปฐมวัย วันที่ 5-6 กันยายน 2554 และ ได้รับรางวัลระดับเหรียญทองของภาคตะวันออก เชียงเหนือในงาน มหกรรมทางวิชาการ “งานศิลปะหัตถกรรมนักเรียน” ครั้งที่ 61 ปีการศึกษา 2554 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม วันที่ 27-28 ธันวาคม 2554

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่าภายในชุมชนยังมีชุดความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมการละเล่นของเล่นพื้นบ้าน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ที่มีศักยภาพสามารถนำมาถ่ายทอดความรู้โดยปราชญ์ ผู้รู้ ผู้สูงอายุผู้คนรุ่นใหม่ เกิดความภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และเห็นความสำคัญถึงองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวเอง สามารถปรับตนเองให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ และจากการเปิดเวทีเสวนาร่วมกับผู้นำชุมชน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ข้าราชการที่มีชาติกำเนิดเป็นชาวญ้อ ผู้บริหารโรงเรียน ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์ และศึกษานิเทศก์สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาภาคพินิจ เขต 2 ทุกภาคส่วน เห็นสมควรที่จะต่อยอดถ่ายทอดให้ชุมชนได้เรียนรู้มิติด้านสังคมและวัฒนธรรมผสมผสานผ่านเรื่องราวที่น่าสนใจในท้องถิ่นทั้งด้านประวัติศาสตร์ ภาษา อาหาร ที่อยู่อาศัย การแสดงการละเล่น ซึ่งถือว่าการดำรงวิถีชีวิตที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลคลองขาม ให้กับคนรุ่นลูกรุ่นหลาน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้สิ่งที่อยู่ใกล้ตัว และ

รู้จักรากเหง้าของบรรพชน ปู่ ย่า ตา ยาย สืบต่อกันมา จากการย้อนรอยในอดีตที่ยังคงมีคุณค่าและความหมายอยู่ในปัจจุบัน โดยการเชื่อมโยงเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดการรวมกลุ่มในเชิงสร้างสรรค์ของภูมิปัญญา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ของผู้คนภายในชุมชนเกิดพลังความรักในชาติพันธุ์ของตนเอง

ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นชาวญ้อ โดยกำเนิดจึงสนใจ ที่จะขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ของชุมชน ผ่านเครือข่ายผู้ตำบลคลองขาม อำเภอขยงตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ญ้อ โดยเชื่อมโยงวัฒนธรรมจากอดีต สืบทอดปรับปรนสู่ปัจจุบัน อย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ และทันยุคทันสมัย พัฒนาก้าวไปสู่อนาคตอย่างมีความเชื่อมั่น มีอัตลักษณ์และศักดิ์ศรีของตนเอง ในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม และก่อให้เกิดองค์ความรู้ทางวิชาการที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชาวญ้อ โดยเชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว จะเป็นประโยชน์ในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสามารถผูกโยงเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็งเกิดความยั่งยืน ต่อไป

คำถามวิจัย

ในการศึกษารูปแบบกระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน ผ่านเครือข่ายผู้ ตำบล คลองขาม อำเภอขยงตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ ในครั้งนี้ผู้วิจัยมีประเด็นคำถามของการวิจัย ดังนี้

คำถามหลัก

รูปแบบกระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน ผ่านเครือข่ายผู้ ตำบล คลองขาม ควรจะเป็นอย่างไร

คำถามย่อย

1. พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของชุมชน จากอดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร
2. ชุดความรู้ด้านอัตลักษณ์ของชุมชนในการจัดกระบวนการเรียนรู้มี

อะไรบ้าง

3. รูปแบบกระบวนการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน ผ่านเครือข่ายผู้

ตำบลคลองขาม ควรมีรูปแบบและกระบวนการอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหมู่บ้านสา ตำบลคลองขาม จากอดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาชุดความรู้อัตลักษณ์ชุมชนหมู่บ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์
3. เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการเรียนรู้และผลการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน ผ่านเครือข่ายผู้ของเด็กและเยาวชนบ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์

ขอบเขตการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

1. ประชาชนบ้านในชุมชนหมู่บ้านสา จำนวน 8 คน โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้
  - 1.1 เป็นชาวผู้โดยกำเนิดเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมของชาวผู้เป็นอย่างดี
  - 1.2 เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่ตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งแต่เกิด และไม่เคยย้ายไปที่อื่น
  - 1.3 มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป เพราะต้องการผู้ให้ข้อมูลคำศัพท์ที่เป็นคำพื้นฐานที่เป็นภาษาผู้จริง ๆ
  - 1.4 เป็นผู้ที่ได้การยอมรับในชุมชน
2. ข้าราชการที่มีชาติกำเนิดเป็นผู้ จำนวน 5 คน เป็นผู้วิจัยร่วม โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้
  - 2.1 เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกระบวนการเรียนรู้โดยสมัครใจ
  - 2.2 เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมของชาวผู้เป็นอย่างดี
3. เด็กและเยาวชนภายในชุมชนหมู่บ้านสา จำนวน 30 คน

พื้นที่

1. พื้นที่ขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ คือ ตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์
2. พื้นที่ขับเคลื่อนนวัตกรรม คือ ชุมชนบ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า

ตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

ระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย ระหว่างเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2555 ถึง เดือน

มิถุนายน พ.ศ.2556

ประเด็นการวิจัย

1. ปรัชญาการณและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนผู้อำบลคลองขาม จากอดีตถึง

ปัจจุบัน

2. ชุดความรู้และอัตลักษณ์ชุมชนผู้อำบลคลองขาม อำเภอขามตลาด

จังหวัดกาฬสินธุ์

3. รูปแบบกระบวนการเรียนรู้และผลการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชน ผ่าน
เครือข่ายผู้อำเภอและเยาวชน อำเภอลองขาม อำเภอขามตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการและขั้นตอนปฏิบัติการเพื่อให้
ความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ในเรื่องอัตลักษณ์ชุมชน ที่สามารถทำให้เด็กและเยาวชน
ชุมชนมีความรู้ เจตคติ การปฏิบัติ ที่ถูกต้องเป็นแนวทางการปฏิบัติและการประยุกต์ใช้ ให้
เหมาะสมต่อสภาพการณ์ของตน

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง วิธีการ กิจกรรมที่นำพาความรู้ไปสู่ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียน
เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้ เจตคติ การปฏิบัติ โดยการส่งผ่านจากผู้รู้หรือผู้มี
ปัญญาท้องถิ่นในการศึกษารั้งนี้ หมายถึง ด้านภาษา อาหาร และ ที่อยู่อาศัย

อัตลักษณ์ชุมชน หมายถึง ลักษณะเด่นที่กลุ่มชนตระหนักแล้วรักษาเอาไว้ หรือเกิด
จากการ สร้างใหม่ก็ได้ ปรับเปลี่ยนใหม่ก็ได้ ตามแต่บริบทที่มาปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชนผู้อำ
บ้านสา ในการศึกษารั้งนี้ หมายถึง ด้านภาษา อาหาร และ ที่อยู่อาศัย

เครือข่ายผู้อำบลคลองขาม หมายถึง ผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็นชาวผู้อำ
และมีความรู้สึกว่าเป็นผู้อำ โดยการระบุว่าตนเองเป็นคนเชื้อสายชาวผู้อำบ้านสา อำบล
คลองขาม อำเภอขามตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

ชุดความรู้อัตลักษณ์ชุมชน หมายถึง การรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งกระจุกกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสาร มาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ หมายถึง ด้านภาษา อาหาร และ ที่อยู่อาศัย

การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ หมายถึง การยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีทิศทางการปรับเปลี่ยนจะมองการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมซึ่งเป็นลักษณะเด่นของกลุ่มชน เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เช่น การเปลี่ยนแปลงในด้านภาษา อาหาร และ ที่อยู่อาศัย

การดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ หมายถึง วิธีการที่ชุมชนพยายามที่จะรักษา สืบทอด อนุรักษ์ พื้นฟู ลักษณะเด่นของกลุ่มชนเอาไว้ไม่ให้สูญหายไป อันประกอบไปด้วยวิธีการสร้างเจตคติ บ่มเพาะปั้นแต่งปลูกฝังจิตสำนึกการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมา แสดงความเป็นตัวตนโดยการร้อง การรำ การจัดนิทรรศการ การจัดทำหนังสือเผยแพร่ การประกวด การจัดการแสดง การรณรงค์ผ่านสื่อต่าง ๆ รวมทั้งการดำรงรักษาโดยผ่านกระบวนการภายในชุมชน การดำรงชีวิตผ่านพิธีกรรม ความเชื่อ เป็นต้น

เงื่อนไข หมายถึง ตัวกำหนดให้เกิดสถานการณ์ที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้จำแนกตัวกำหนด ได้แก่ อัตลักษณ์ด้านประวัติศาสตร์ ภาษา อาหาร ที่อยู่อาศัย และการละเล่น การสนับสนุนการดำรงอัตลักษณ์ของชาวญ้อจากภาครัฐและเอกชน

การดำรงอัตลักษณ์ หมายถึง การส่งเสริมในด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานภายนอกและภายในชุมชน เพื่อสืบสาน สืบทอด อนุรักษ์ พื้นฟู รักษาลักษณะเด่นของกลุ่มชนไม่ให้สูญหาย

พิธีกรรม หมายถึง การประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีดำและพิธีกรรมการเลี้ยงคอนต่าปู เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยและเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวญ้อบ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ ในการวิจัยครั้งนี้ ศึกษาพิธีกรรมในประเด็น 2 ข้อ ประกอบด้วย พิธีกรรมส่วนรวม พิธีกรรมในครอบครัว

ความเชื่อเกี่ยวกับผีดำและผีคอนต่าปู หมายถึง ความศรัทธาและการยอมรับผีดำและผีคอนต่าปูอันเกิดอยู่จิตใจสำนึกของมนุษย์ต่ออำนาจผีดำและผีคอนต่าปู ที่เป็นผลดีทางจิตใจของชาวญ้อบ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

ประเพณี วัฒนธรรมญ้อบ้านสา หมายถึง กิจกรรมที่ชุมชนร่วมกันปฏิบัติสืบต่อกันมาตาม ฮีต 12 คอง 14 ของชุมชนญ้อบ้านสา

ศูนย์เรียนรู้อัตลักษณ์ผู้เฒ่า คือ กลุ่มเครือข่ายการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมที่เป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม

ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง บุคคลผู้เป็นผู้รู้ของภูมิปัญญาชาวบ้านนำความรู้ของ ชาวบ้านหรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นจากสติปัญญาและความสามารถของชาวบ้าน ภายในท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาหรือการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับ สภาพการณ์ โดยมีกระบวนการสั่งสมถ่ายทอดและกลั่นกรองอันยาวนาน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้อันเกิดจากการคิดค้นของชาวบ้านที่สั่งสม ถ่ายทอดกันมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันในชุมชนหมู่บ้าน ตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์

เด็ก หมายถึง บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ที่สามารถอ่านออกเขียนได้ที่มีภูมิลำเนาที่ บ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์

เยาวชน หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 18-25 ปี ที่ยังไม่สมรสที่มีภูมิลำเนาที่บ้านสา ตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่รวมกัน ในอาณาบริเวณบ้านสาหมู่ที่ 7 หมู่ที่ 14 หมู่ที่ 17 ตำบลคลองขาม อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ชุดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนหมู่บ้านสา ด้านภาษา อาหาร และ ที่อยู่อาศัย

2. เกิดการจัดการความรู้การเรียนรู้ของชุมชนให้มีความรัก ห่วงเห่นและเกิดความ ตระหนักภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่นของตนเอง ให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

3. ได้รูปแบบการเรียนรู้อัตลักษณ์ชุมชนโดยภาคประชาชน เพื่อให้สังคมเกิดการ เกื้อกูลกัน ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันความเสี่ยงกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก และ เป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกันของคนทั้งภายในและ ภายนอกชุมชน